Жорж Сорель.

(З нагоди смерти.)

Умер оден з найбільших мозків і затихло одно з найчистійших сердець сучасної Франції. Умер оден з найбільше парадоксальних сучасних письменників, якщо згодитись, що найбільше парадоксальним письменником є той, що працює для суспільної справи а не дбає ні про читачів ні про критиків, ні про суспільність. Умер 80-літний старець, що довгі останні роки своєї письменської праці провів у затишку, в колі найближчої родини, далеко від людей, тим дальше, що в околиці Парижа — в сусідстві шісї вічно спокусливої кокетки, небезпечної для кожнього французького творця.

Життєпис Сореля складається лише із заголовків його творів з яких ледви чи оден є відомий пересічному французькому інтелігентові. Популярність Сореля складається із сям-там кинених загальників про його апольогію синдикалізму, погорду до всіх офіціяльних форм т. зв. „наукового" соціялізму, про його нежданий зворот у напрямку найменше сподіянім: — до роялізму та католицизму, і т. и. Сам Сорель залюбки сповідався із своїх нежданих пригод у світі ідей. Його книжки не були нічим иншим як сповідю із своїх думок, часто безладних, що вирнули при читанню чужих книжок. Майже сорок літ свого життя присвятив він виключно роздумуванням над чужими творами; двайцять — практичній праці у вузькій професії інженіра „мостів та шляхів". Щойно перейшовши на пенсію почав він у тиші „прочищати свою память з ідей накинених вихованням та справді працювати, щоби чогось навчитись".

Коли пригадати собі на мить усі ті обсяги творчої думки за якими стежив Сорель як невтишний критик ідей — уява дивним нахилом до контрастів зринає мимохіть до цього невеликого містечка, де відбулися похорони Сореля. Можна сказати з певністю, що за його домовиною не йшли представники ніяких офіціяльних інституцій, ні революційних організацій, ні делегати якоїнебудь партії або хочаби літературного гуртка... Чи збіглася довкола неї бодай юрба у якій і я прийняв би участь з тою самою метою, щоби перевірити: як виглядають похорони такої людини? Цікаво чи йшли за домовиною лише його други з яких майже всі вважають себе його учениками; чи йшли старі звеличники, які згодом відвернулись від нього задля зради спільних пересвідчень? Цікаво ще: чи перед домовиною йшов священик; — цікаво не для світогляду Сореля а для анекдотичного матеріялу, якого Сорель полишив по собі, на жаль, так мало.

Закарлючистою є наша психольогія, коли пишемо некрольог. Почуваємо тоді своєрідну приємність, коли можемо з життям небіжчика звязати якнайбільше особистих споминів. Оця приємність зростає з почуванням вимкової гордости, коли діло йде про вимкову людину. Для посмертної згадки про таку людину краще покористуватись двома-трьома небилицями з її приватного життя ніж збірним виданням творів. На жаль, неможливо було зустріти Сореля на паризьких бульварах, вічах або в кавярнях. За те незвичайно легко було відвідати його на селі в його на-пів чернечім захисті. Для цього досить було не знати його творів. Хто знав їх не міг не розуміти, що найкраща подорож для особистої сензаційної зустрічі із Сорелем це мандрівка по нетрах його думки між окладинкою книжки.

Хочете конче чогось особистого? 11 літ тому у Парижі я почував себе невимовно щасним, коли оден визначний чужинний письменник, побачивши моє зацікавлення творами Сореля, замовив у мене переклад з вибраних студій Сореля для фільософічної бібліотеки. Коли я вернувся у Львів я уявляв собі у своїй молодечій наївности, що Сорель повинен бути для нас не менше актуальним, хочаби тому, що проблеми соціялізму перемелювалися у нас як хліб насушний. Коли я звернувся до „Видавничої Спілки" з пропозицією перекладення дещо із Сореля а до „Літер.-Наук. Вістника" із статею про нього, я зустрівся із здивованим обличчам тодішнього диктатора цих інституцій проф. Грушевського, який ледви чи не переплутав Жоржа Сореля із „відомим істориком" Альбертом Сорелем.

„У нас нема читачів на таких спеціяльних авторів" — відповів автор зовсім не спеціяльної історії в 7-и товстенних томах.

Минуло літ 11 і неоден з нас перейшов еволюцію настільки грунтовну наскільки може її перейти людина, коли із професора стає головою революційного уряду із буржуя — пролетарієм, із завзятущого націоналіста — інтернаціоналістом. Я чув, що наш історик професор читає нині з великим зацікавленням Ж. Сореля. Дуже можливо, що це наклеп. Адже це не зміняє у нічім суті справи. А суть справи у тому на що Німці звернули увагу голові Центральної Ради: Zu spät. Занадто рано було казати у нас про проблеми до передумання яких не були підготовлені теоретично навіть професіональні історики, професіональні соціялісти та керманичі народу; — занадто пізно передумувати їх тоді, коли нарід мусить їх вирішати практично без помочі своїх істориків, своїх соціялістів та своїх керманичів...

Вибачте таку „особисту вставку". Сорель любив їх всею душею і не минав ніколи нагоди, коли можна було зробити натяк на сучасні події та сучасних діячів, без огляду на те чи число його ворогів зростало від цього. Він любив ці злобні пригадки ще й тому, що кожну найзагальнійшу теорію звязував з моментами сучасної суспільної боротьби, — тому, що глузував з кабінетних учених, які силкуються надаремно стати народніми трибунами або з проводирів маси, які прибирають надаремно позу фільозофів. Сорель був звеличником т. зв. „action directe" — „безпосередньої акції" пролетаріяту, що має заволодіти суспільним механізмом, а проте сам ніколи не впливав на неї безпосередно. Він розумів, яка прогалина лежить між ідеєю, що шукає теоретичних основ для своєї сили і між її конкретною формою виявленою у якомусь суспільному змаганню не теоретиками, а — діячами, що шукають нагоди для її розвитку незалежно від її льогічної ясности або доцільности.

Ми можемо не годитись на діягнозу поставлену Орелем щодо засудженої на смерть буржуазної культури. Можемо не годитись на проповідувані ним методи боротьби — проти неї або в її оборони. Та чим більше находимо в ньому ідей розбіжних з нашими, тим більше дивуємося: що є вартістю такого письменника, коли не можемо нічого прийняти від нього. Я міг би назвати пів сотки письменників, які захопили мене сильніше ніж Сорель чи то чаром слова чи сюжетом твору чи методою дослідів чи ідеалом бажаної майбутности чи осягненими льогічними висновками. Не знаю чи я почував себе колинебудь його учеником і знаю напевно, що не був ніколи його однодумцем. Може для цього бракувало мені лише 40 літ роздумувань у тиші. А в тім: Сорель приневолив мене, як чимало иншим, зупинитись над його книжками довше ніж зупиняємось над тими, які нам звичайно до вподоби, без застережень. Його твори полишали враження зшитків близького друга щодо якого не питаємо: чи він має талант і чи помиляється? а якого слухаємо ще раз і ще раз, тому, що почуваємо його щирість а не можемо лишитись байдужими до нього, коли він передбачує загальну небезпеку...

Сорель на 7 літ перед війною заповідав клясову боротьбу в цій безоглядній ненадійній формі, в якій вона виявилася на території колишньої Росії. „Рефлексії про насильство" мусіли бути відомі про відникам большевизму не гірше ніж була їм відомою психольогія їх ворогів. Оця книжка була би вже давно перекладеною на всі мови, колиб її автор брав якунебудь участь у подіях, про які вона каже. Вона була би вже давно спалена, а її автор засуджений на смерть, колиб можна передбачити і доказати, коли книжки є шкідливі.

Коли Сорель писав „Процес Сократа" і доказував, що Атенці не могли не засудити Сократа за його боротьбу проти державної моралі, він уже тоді мусів думати про свою анальогічну революційну ролю. Та він повірив би мабуть, колиб його вцевнити, що його апольогія пролетаріяту могла би нині бути також прегарним паліятивом на революційну пропасницю. Хто лічив радикальнійше ніж Сорель з соціяльної утопії всіх тих, що домагалися від майбутности таких прегарних дарунків як рівність, свобода, братерство, нове мистецтво, надлюдина, обнова життя і всі инші витребеньки, обіцювані у брошурках усіх соціялістичних партій та напрямків? Хто сміливійше розганяв „омани поступу" сучасної европейської інтелігенції? Який ученик Маркса знав так гарно історію релігії, а головно: християнства і цитував з такою ревністю отців Церкви і сучасних теольогів?

Коли Сорель присвячував свої книжки критиці буржуазного ладу і основам нової пролетарської етики, його думка зупинялася на тій межі, до якої кожний з нас доходить бодай раз у життю у мент неспогаданого „катарсіс". Ми почуваємо тоді з болючою свідомістю супереречність між нашими теоріями, які вважаємо єдиною своєю „справжньою" вартістю і між суспільною конкретною, формою нашого життя, яку не можемо відкинути ... з тої самої причини, а саме: що вона є єдина наша вартість. Сорель не ставив ніколи такого питання в такій загальній, абстрактній, метафізичній формі. Він відбирав поволі всім нашим загальним, абстрактним, метафізичним ідеям силу як орудникам думання, а заступав їх самою духовою потребою: найти перш усього реальну мету думання та критики. А одночасно по скінчені аналізі не давав нам змоги прийняти готових практичних висновків. Сорель не признавав ні закінчених метафізичних ідей ні закінчених реальних форм. Він думав та вчив думати менш-більше в таких категоріях, які простягає перед людиною невідхильність війни для збереження творчих ідей, — війни, від якої залежить доцільність усіх дотеперішніх індивідуальних ідей та суспільних форм.

Михайло Рудницький.